

ΙΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ
ΙΠΤΑΜΕΝΩΝ ΠΤΕΡΥΓΩΝ
ΤΗΣ NORTHROP

ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

84
ΣΕΛΙΔΕΣ!

Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ

ΤΑ ΓΕΡΜΑΝΙΚΑ ΡΑΝΖΕΡ ΣΥΝΤΡΙΒΟΥΝ
ΤΟ ΓΑΛΛΙΚΟ ΣΤΡΑΤΟ

**Ο ΚΡΙΜΑΪΚΟΣ
ΠΟΛΕΜΟΣ**

Η ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΤΟΥ ΤΣΕΣΜΕ

**ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ
ΤΩΝ ΑΕΤΩΝ!**

ΑΕΡΟΜΑΧΙΕΣ
ΑΕΡΙΩΘΟΥΜΕΝΩΝ
ΑΠΟ ΤΟΝ Β'ΠΠ
ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ

**Η ΜΑΧΗ
ΣΤΑ ΛΕΥΚΤΡΑ**
Η ΣΥΝΤΡΙΒΗ ΤΟΥ
ΣΠΑΡΤΙΑΚΟΥ ΞΙΦΟΥΣ

Ο ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ 1897

**ΒΡΕΤΑΝΙΚΟ ΘΩΡΗΚΤΟ HMS "WARSPITE": Ο ΒΕΤΕΡΑΝΟΣ ΔΥΟ ΠΟΛΕΜΩΝ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ "ΜΑΝΑ": Η ΑΦΙΞΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΤΟΛΟΥ ΣΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΜΕΝΗ ΑΘΗΝΑ
Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΣΙΔΗΡΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ**

“ΑΥΤΗΝ ΤΗ ΧΡΟΝΙΑ,
ΑΦΟΥ ΟΙ
ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΟΙ
ΚΡΑΤΗΣΑΝ ΕΠΙ
ΠΕΝΤΑΚΟΣΙΑ ΣΧΕΔΟΝ
ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΝ
ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ
ΕΛΛΑΔΑΣ, ΕΝΑ ΘΕΙΟ
ΣΗΜΑΔΙ ΠΡΟΜΗΝΥΣΕ
Σ’ ΑΥΤΟΥΣ ΤΗΝ
ΑΠΩΛΕΙΑ ΤΗΣ
ΗΓΕΜΟΝΙΑΣ. ΦΑΝΗΚΕ
ΔΗΛΑΔΗ ΣΤΟΝ ΟΥΡΑΝΟ
ΕΠΙ ΠΟΛΛΕΣ ΝΥΧΤΕΣ
ΜΙΑ ΦΛΕΓΟΜΕΝΗ
ΛΑΜΠΑΔΑ ΠΟΥ ΑΠΟ ΤΟ
ΣΧΗΜΑ ΤΗΣ
ΟΝΟΜΑΣΤΗΚΕ ΠΥΡΙΝΗ
ΔΟΚΟΣ. ΛΙΓΟ
ΑΡΓΟΤΕΡΑ, ΠΡΟΣ
ΓΕΝΙΚΗ ΚΑΤΑΠΛΗΞΗ, ΟΙ
ΣΠΑΡΤΙΑΤΕΣ
ΝΙΚΗΘΗΚΑΝ ΣΕ ΜΙΑ
ΜΑΧΗ ΚΑΙ ΕΧΑΣΑΝ ΤΗΝ
ΗΓΕΜΟΝΙΑ
ΑΝΕΛΠΙΣΤΑ”.
(ΔΙΟΔΩΡΟΣ Ο
ΣΙΚΕΛΙΩΤΗΣ, ΙΣΤΟΡΙΚΗ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, ΙΕ΄, 50)

Η ΜΑΧΗ ΣΤΑ ΛΕΥΚΤΡΑ (371 π.Χ.) Η ΣΥΝΤΡΙΒΗ ΤΟΥ ΣΠΑΡΤΙΑΤΙΚΟΥ ΞΙΦΟΥΣ

Η αιτία όλων των επιτευγμάτων, αλλά και όλων των αδυναμιών, της Αρχαίας Ελλάδας, βρισκόταν στο διαχωρισμό της σε αναρίθμητες πόλεις που αποτελούν ισάριθμα κράτη. Η αντίληψη ότι ο Έλληνας, αν ήθελε να ζει ως πολιτισμένος άνθρωπος, αυτό μπορούσε να το κατορθώσει μόνο μέσα στην τυπική, αυτάρκη, αυτόνομη και ελεύθερη πόλη-κράτος, ήταν τόσο βαθιά ριζωμένη, ώστε εμπόδιζε κάθε προσπάθεια πολιτικής ένωσης των Ελλήνων σε ενιαίο κράτος.

Την αντίληψη αυτή των ελληνικών πόλεων για αυτονομία φάνηκε πως γρήγορα κατανόησε και χρησιμοποίησε αποτελεσματικά, για την προώθηση των δικών του συμφερόντων, ο περσικός παράγοντας. Το περσικό χρυσάφι έρρευσε άφθονο εναντίον κάθε ελληνικής δύναμης που συγκρότησε ηγεμονία, μια και αυτή συνεπαγόταν την κατάργηση της αυτονομίας ελληνικών πόλεων - η διατήρηση της οποίας ήταν τελικά και το αίτημα των περισσότερων Ελλήνων. Ο Πέρσης βασιλιάς αναδείχθηκε έτσι πολλές φορές ως ο εγγυητής της ανεξαρτησίας και της αυτονομίας των Ελλήνων! Με τον τρόπο αυτό τους κράτησε αδύναμους και ανίκανους να απειλήσουν ζωτικά του συμφέροντα στην Ιωνία και στην ανατολική Μεσόγειο.

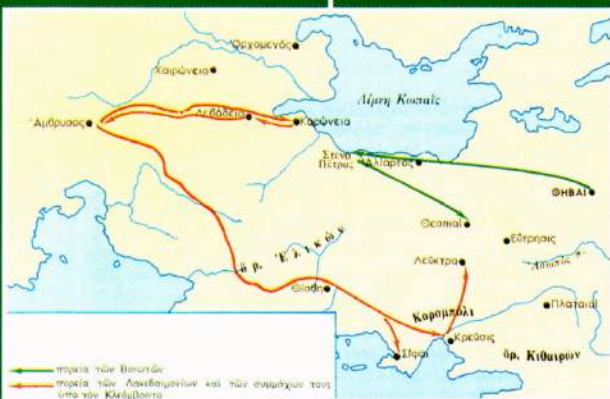
Η τακτική αυτή της περσικής διπλωματίας ήταν εμφανής σε πολλές περιπτώσεις. Κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού Πολέμου έδωσε χρήματα στους Λακεδαιμόνιους, με τα οποία ναυπήγησαν στόλο και αμφισβήτησαν την αθηναϊκή κυριαρχία στο Αιγαίο. Στη συνέχεια, όταν οι Λακεδαιμόνιοι έγιναν υπερβολικά δυνατοί και απείλησαν (με τον Αγησίλαο το 400 π.Χ.) περσικά εδάφη, οι πράκτορες των Περσών (ανάμεσά τους και ο Τιμοκράτης ο Ρόδιος) υποδαύλισαν το μίσος των Ελλήνων εναντίον της αυταρχικής σπαρτιατικής διοίκησης (395 π.Χ.), με αποτέλεσμα να ξεσπάσει ο αιματηρός οκτάχρονος Κορινθιακός πόλεμος (394-386 π.Χ.). Με τις φονικές μάχες στον Νεμέα ποταμό (Ιούλιος του 394 π.Χ.) και με τις ήττες των Σπαρτιατών βαρέων οπλιτών από τους πελταστές του Αθηναίου Ιφικράτη (392 π.Χ.), κλονίστηκε για πρώτη φορά το ηθικό της Σπάρτης. Η δε ήττα της στη ναυμαχία της Κνίδου (Αύγουστος του 394 π.Χ.) από τον περσικό στόλο, που τελούσε υπό την ηγεσία του Αθηναίου Κόνωνα, σήμανε το τέλος της ολιγόχρονης σπαρτιατικής θαλασσοκρατορίας. Ήταν μια πρωτόκουστη επιτυχία της Περσίας: άφθοβα ο περσικός στόλος κυκλοφορούσε στα ελληνικά παράλια.

Η συνεχώς αυξανόμενη δύναμη της Αθήνας, η οποία οδηγείτο σιγά-σιγά με μονομερείς συμφωνίες στην ίδρυση της Β' Αθηναϊκής Συμμαχίας, και οι κινήσεις των Θηβαίων για επανασύσταση της Βοιωτικής Ομοσπονδίας ("Βοιωτικού Κοινού"), προκάλεσαν τη μεγάλη ανησυχία της Περσίας, μια και το συμφέρον της βρισκόταν στο διαμελισμό της Ελλάδας. Εξάλλου και η Σπάρτη για τους ίδιους λόγους, αλλά και εξαιτίας των απωλειών της κατά τη διάρκεια του πολέμου, επιθυμούσε έντονα την ειρήνη.

Η "Ειρήνη του Βασιλέως" (ή "του Ανταλκίδα", όπως επικράτησε να λέγεται, από το όνομα του Σπαρτιάτη αποσταλμένου για τις συνομιλίες με τους Πέρσες), που συνήφθη το 386 π.Χ., επιβλήθηκε με τη βία στους Έλληνες και ήταν στην πράξη μια άνευ όρων παράδοση των Ελλήνων της Μ. Ασίας στον βασιλιά της Περσίας, ο οποίος κατέστη επιπρόσθετα και εγγυητής της αυτονομίας των υπολοίπων πόλεων της μητροπολιτικής Ελλάδας. Η Σπάρτη με τη δύναμη του Πέρση βασιλιά σταμάτησε όλους τους αντιπάλους της και μάλιστα χωρίς να θιγεί η ίδια από τους όρους της ειρήνης, μια και η δομή (αλλά και το πνεύμα) της Πελοποννησιακής Συμμαχίας

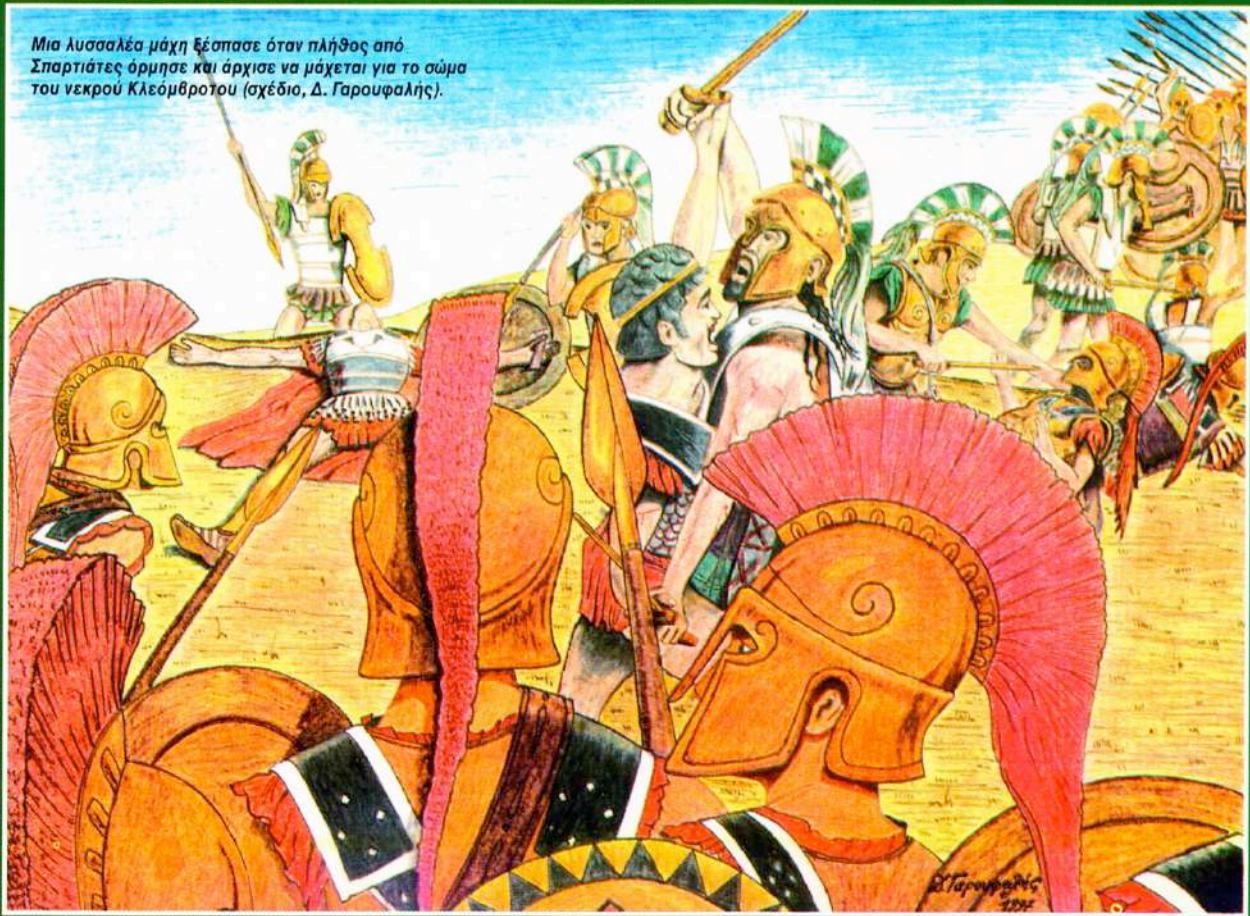
"σεβόταν" την αυτονομία των πόλεων που περιελάμβανε.

Η ειρήνη αυτή θεωρήθηκε ως το μελανότερο συμβάν της αρχαίας ελληνικής ιστορίας. Ο βασιλιάς των Περσών είχε χρησιμοποιήσει το Α και το Ω της πολιτιστικής ζωής των Ελλήνων, την αρχή δηλαδή της αυτονομίας των διαφόρων μεμονωμένων πόλεων της Ελλάδας, για να κατακερ-

Κινήσεις των Βοιωτών και του στρατού του Κλεόμβροτου πριν από τη μάχη των Λευκτρών. (Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. Γ΄).

Μια λυσσαλέα μάχη ξέσπασε όταν πλήθος από Σπαρτιάτες όρμησε και άρχισε να μάχεται για το σώμα του νεκρού Κλεόμβροτου (σχέδιο, Δ. Γαρουφαλής).

ματίσει τη χώρα σε αδύναμα κρατίδια και να μπορέσει επιτέλους να ελέγξει τον Ελληνισμό. Οι Αθηναίοι έπρεπε, βάσει των όρων της Συνθήκης, να ξεχάσουν ό,τι πρόσφατα κέρδισαν με τον Θρασύβουλο στο Αιγαίο, οι Αργείοι ήταν υποχρεωμένοι να καταργήσουν την επίσημη πρόσφατη πολιτική συνένωσή τους με την Κόρινθο και οι Θηβαίοι έπρεπε να διαλύσουν τη βοιωτική ομοσπονδία. Οι Έλληνες αντέδρασαν προς στιγμήν. Υπέκυψαν όμως μπροστά στην απειλή ενός λιμού που επέβαλε ο αποκλεισμός των Στενών από τον περσικό στόλο. Δίκαια λοιπόν ο μεγάλος Έλληνας πατριώτης Ισοκράτης ονόμασε την ειρήνη "προστάγματα και μη συνθήκας" (Πανηγυρικός, 176).

Οι Σπαρτιάτες, ανενόχλητοι και με την κάλυψη του Πέρση βασιλιά, επέβαλαν με τη δύναμη του κοφτερού σπαθιού τους το αξίωμα της αυτονομίας των πόλεων, το οποίο ήταν πάντα το βασικό τους σύνθημα. Το 382 π.Χ., αφού κατέλαβαν με αυταρχικότητα την ακρόπολη της Θήβας Καδμεία, τοποθετώντας εκεί σπαρτιατική φρουρά επέβαλαν φιλοσπαρτιατικό ολιγαρχικό καθεστώς στην πόλη και διέλυσαν το Βοιωτικό Κοινό, αποκαθιστώντας την αυτονομία των βοιωτικών πόλεων. Το ίδιο έπραξαν και στη Χαλκιδική διαλύοντας το Χαλκιδικό Κοινό, που είχε ιδρυθεί με πρωτοβουλία της Ολύνθου. Αυτό το πέτυχαν με την υποστήριξη του βασιλιά της Μακεδονίας Αμύντα Γ', που είδε με μεγάλη καχυποψία την ίδρυση αυτής της ομοσπονδίας.

Η αντιπάθεια των υπολοίπων Ελλήνων εναντίον της Σπάρτης υπήρξε, όπως ήταν αναμενόμενο, καθολική και έντονη. Περισσότερο όμως τη μίσησε η παλαιά σύμμαχός της, η Θήβα. Η τρομοκρατία που επιβλήθηκε εκεί, από τους Θηβαίους ολιγαρχικούς υπό την προστασία του Σπαρτιάτη αρμοστή, ήταν ανάλογη με εκείνη των Τριάκοντα στην Αθήνα (404-3 π.Χ.). Εξόριστοι Θηβαίοι, ανάμεσά τους και ο Πελοπίδας, οργάνωσαν μια επανάσταση που κατέληξε (379 π.Χ.) στην ανατροπή της φιλολακωνικής κυβέρνησης στη Θήβα και στην παράδοση της σπαρτιατικής φρουράς στην Καδμεία. Η έκπληξη της Σπάρτης υπήρξε απερίγραπτη: η Θήβα, το προπύργιο και ο ακρογωνιαίος λί-

θος της λακωνικής ηγεμονίας στην κεντρική Ελλάδα, είχε εξαρθρωθεί. Αυτό το γεγονός, σε συνδυασμό με την ίδρυση της Β' Αθηναϊκής Συμμαχίας (377 π.Χ.), στην οποία προσχώρησε και η Θήβα, οδήγησε στην επανάληψη των πολεμικών συγκρούσεων και στον εξαετή πόλεμο του 377-371 π.Χ.

Αθηναίοι και Σπαρτιάτες, εξαντλημένοι και εξουθενωμένοι, συνειδητοποίησαν την ανάγκη ειρήνευσης. Οι Αθηναίοι είχαν ορισμένες επιτυχίες στο Ιόνιο (με τον Ιφικράτη) και στο Αιγαίο (με τον Τιμόθεο), αλλά τα οικονομικά τους ήταν σε άθλια κατάσταση. Εξάλλου η άσπονη σύμμαχος Θήβα παρουσίαζε μια διφορούμενη συμπεριφορά, που δημιουργούσε υποψίες στους Αθηναίους. Δεν δεχόταν να συμμετάσχει σε πολεμικές συγκρούσεις, ούτε να συνδράμει οικονομικά τους Αθηναίους - οι οποίοι διεξήγαγαν μόνοι τους τον πόλεμο προς τους Λακεδαιμόνιους. Συγχρόνως η Θήβα οργάνωσε πάλι τη Βοιωτική ομοσπονδία και προχώρησε στη συγκρότηση και την εκπαίδευση ενός πολύ αξιόλογου πεζικού και ενός επίσης αξιοθαύμαστου ιππικού.

Ακόμα η Θήβα συμμαχισε με τον ισχυρό και φιλόδοξο ταγό της Θεσσαλίας, Ιάσωνα των Φερών, ο οποίος έχοντας στη διάθεσή του πεζικό δύναμης 20.000 οπλιτών και πάνω από 8.000 ιππείς - δύναμη που δεν διέθετε κανένας άλλος στην Ελλάδα - κατάφερε να συνδυάσει με τη σιδερένια πυγμή του τις φυγόκεντρες δυνάμεις της Θεσσαλίας. Ο Θεσσαλός ταγός προπαγάνδισε έναν πόλεμο κατά της Περσίας, κερδίζοντας έτσι τη συμπάθεια του Ισοκράτη και άλλων πατριωτών. Η συμμαχία των κεντρικών δυνάμεων της Ελλάδας, της Θήβας και της Θεσσαλίας, θορύβησε τους πάντες. Αφενός, όπως ήταν επόμενο, τους Πέρσες, και αφετέρου την Αθήνα και τη Σπάρτη, οι οποίες γνώριζαν καλά ότι ένας πόλεμος κατά των Περσών ήταν ένα "θαυμάσιο", αλλά όχι πρωτότυπο, πρόσχημα για την "ένωση" των Ελλήνων υπό την ηγεμονία της Θήβας.

Οι δύο παλαιοί εχθροί, η Αθήνα και η Σπάρτη, που διεκδίκησαν

πάνω από εκατό χρόνια την ηγεμονία της Ελλάδας, δεν ήταν διατεθειμένοι να αφήσουν κάποιον άλλο να τους αμφισβητήσει τα πρωτεία. Γι' αυτό αντέδρασαν γρήγορα. Η εξουδετέρωση της Θήβας ήταν εφικτή μέσα στο πλαίσιο που έθετε η ειρήνη του 386 π.Χ., βασικός όρος της οποίας ήταν η αυτονομία των ελληνικών πόλεων. Οι εξελίξεις υπήρξαν ραγδαίες και με την παρασκηναϊκή, αλλά "ουσιαστική", μεσολάθηση του Πέρση βασιλιά, κατέληξαν στο συνέδριο για την ειρήνη, το οποίο αποτέλεσε τη νομική κάλυψη για μελλοντική επέμβαση κατά της Θήβας.

Η Πανελλήνια Συνδιάσκεψη (με διεθνή για την εποχή χαρακτήρα, μια και συμμετείχαν εκπρόσωποι του Μεγάλου βασιλιά, του Διονυσίου Α' της Σικελίας και του βασιλιά της Μακεδονίας Αμύντα Γ') συγκλήθηκε στη Σπάρτη το 371 π.Χ. Ανάμεσα στα άλλα αποφασίστηκε για άλλη μια φορά η διασφάλιση της αυτονομίας των ελληνικών πόλεων. Αρχικά μεταξύ αυτών που υπέγραψαν (ως μέλος της Β' Αθηναϊκής Συμμαχίας) ήταν και η Θήβα. Την επόμενη μέρα όμως ο βοιωτάρχης Επαμεινώνδας επέμεινε να υπογράψει όχι μόνο εκ μέρους των Θηβαίων, αλλά και ως εκπρόσωπος όλων των Βοιωτών. Το γεγονός αυτό ισοδυναμούσε βέβαια με αναγνώριση της Βοιωτικής Ομοσπονδίας. Η Σπάρτη, με τον Αγησίλαο, αρνήθηκε πεισματικά να δεχθεί το αίτημα του Επαμεινώνδα και διέγραψε το όνομα της Θήβας από τη συνθήκη ειρήνης. Ετσι μια μέρα μετά την υπογραφή της, η Πανελλήνια ειρήνη του Καλλία (όπως έμεινε γνωστή), από το όνομα ενός από τους Αθηναίους εκπροσώπους) ήταν ήδη άγραφο χαρτί.

Η αδιαλλαξία Θηβαίων και Σπαρτιατών φάνηκε σε μια πρώτη ματιά ως πράξη εγωϊστική και ελάχιστα ουσιώδης, σε σχέση με όσα διακυβεύονταν από την πραγματοποίηση ή μη μιας Πανελληνίας ειρήνης. Όμως το συμβάν αποτέλεσε τη αφορμή για να έρθουν στην επιφάνεια βαθύτερα προβλήματα και διαφορές που δίχάζαν ακόμα τους Έλληνες. Η απάντηση του Επαμεινώνδα δεν πρέπει να εκληφθεί ως η αιτία των γεγονότων που επακολούθησαν. Ισως ήταν μια αιχμή και ένα επιχείρημα συγχρόνως, όχι πάντως η γενεσιουργός αιτία. Η Θήβα είχε δυναμώσει αρκετά και προκαλούσε το φθόνο και τη ζήλια των άλλων Ελλήνων, ιδίως της Αθήνας και της Σπάρτης, ενώ έδειχνε αποφασισμένη να μην αφήσει κανέναν να καθορίσει τη μοίρα της.

Ο Επαμεινώνδας, αλλά και οι υπόλοιποι Θηβαίοι, κατάλαβαν πολύ καλά ότι η σύγκρουση ήταν αναπόφευκτη. Επρεπε να πολεμήσουν ή να δεχτούν αργά ή γρήγορα μια άλλη σπαρτιατική φρουρά (όπως το 382 π.Χ.). Εξάλλου ήταν γνώστες των συνηθειών μεταξύ Αθηναίων και Σπαρτιατών. Η δήλωση "φιλίας" των Αθηναίων πρόσθεσε προς τους Σπαρτιάτες, στο συνέδριο, γέννησε υποψίες στους Θηβαίους και φανέρωσε ποιος ήταν ο πραγματικός σκοπός της ειρήνης.

Από την πλευρά τους οι Θηβαίοι είχαν δικαιο. Η ένωση της Βοιωτίας σε ομοσπονδία ήταν τόσο νόμιμη και φυσική, όσο και η ένωση

της Λακωνίας ή της Αττικής σε μια μόνο πόλη. Η ένωση, εξάλλου, της Λακωνίας, της Αττικής και τελικά της Βοιωτίας δεν ήταν δυνατό να πραγματοποιηθεί και να διατηρηθεί χωρίς να περικοπούν οι ελευθερίες μερικών κοινοτήτων. Ο Πλούταρχος (Αγησίλαος, 28) αναφέρει χαρακτηριστικά ότι όταν ο Αγησίλαος ρώτησε τον Επαμεινώνδα αν νομίζει ότι ήταν δίκαιο και ίσο οι βοιωτικές πόλεις να είναι ανεξάρτητες, ο Επαμεινώνδας του απάντησε με την ερώτηση αν νομίζει και εκείνος πως ήταν δίκαιο να είναι ανεξάρτητες οι πόλεις της Λακωνίας!

Αυτή ήταν η επιχειρηματολογία των διπλωματών, που απεικόνιζε το πολιτικό αδιέξοδο. Το ενδιαφέρον των Λακεδαιμονίων για την ελευθερία των πόλεων της Βοιωτίας έδινε ένα σαφέστατο μήνυμα στους Θηβαίους. Όμως και η πεισματική άρνηση του Αγησίλαου να συζητήσει το Θηβαϊκό αίτημα αποκάλυψε την ύπαρξη προαποφασισμένου σχεδίου.

Η απαίτηση των Λακεδαιμονίων και η άρνηση των Θηβαίων να διαλύσουν τη Βοιωτική Ομοσπονδία, ήταν η αφορμή που οδήγησε τους δύο αντιπάλους στη μάχη των Λεύκτρων (δίδρομο του Κοινού των Βοιωτών με παράσταση ασπίδας βοιωτικού τύπου).

ου δράσης κατά της ανερχόμενης Θηβαϊκής Ηγεμονίας. Σύμφωνα μάλιστα με τον Πλούταρχο ο Αγησίλαος ευχαριστήθηκε για το πρόσχημα αυτό, ώστε αμέσως έσθησε το όνομα των Θηβαίων από τη συνθήκη ειρήνης και κήρυξε τον πόλεμο εναντίον τους.

Οι Αθηναίοι, εφαρμόζοντας την ειρήνη, ανακάλεσαν από παντού τις φρουρές τους. Το ίδιο έπραξαν και οι Λακεδαιμόνιοι, εκτός από το στράτευμα των 10.000 ανδρών που βρισκόταν στη Φωκίδα υπό τις διαταγές του Σπαρτιάτη βασιλιά Κλεόμβροτου. Οι Σπαρτιάτες, σε συνεννόηση με τους Αθηναίους, έστειλαν τελεσίγραφο στους Θηβαίους ζητώντας να αφήσουν ελεύθερες τις βοιωτικές πόλεις και να διαλύσουν το Κοινό. Η μονομαχία μεταξύ Θήβας και Σπάρτης ήταν βέβαιη. Όλοι οι Έλληνες (και προπάντων οι Αθηναίοι), σίγουροι για την υπεροχή των Σπαρτιατών, περίμεναν και ήλπιζαν να δουν τη Θήβα να διαμελίζεται σε χωριά. Όμως και οι ίδιοι οι

Θηβαίοι δεν είχαν πολύ υψηλό ηθικό, λόγω του αήτητου των Λακεδαιμονίων. Παρόλα αυτά ήταν αποφασισμένοι να αντισταθούν. Το τελεσίγραφο αποκρούστηκε και ο Κλεόμβροτος διατάχθηκε να εισβάλει στη Βοιωτία.

ΚΙΝΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΑΛΩΝ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΗ ΜΑΧΗ

Οι Θηβαίοι, οι οποίοι συναισθάνονταν το μέγεθος του κινδύνου, πίστευαν πως μπορούσαν να εμποδίσουν τους εχθρούς τους να εισβάλουν στη Βοιωτία και γι' αυτό το λόγο έσπευσαν και κατέβηκαν με τον κύριο όγκο του στρατού τους τη στενή πύλη της Κορώνειας (το σημερινό στενό της Πέτρας), που βρίσκεται μεταξύ Κωπαΐδας και Τίλφωσίου όρους.

Ο Σπαρτιάτης βασιλιάς Κλεόμβροτος, αιφνιδιάζοντας τους Βοιωτούς, δεν εισέβαλε από το στενό αυτό, αλλά αφού ακολούθησε μια ορεινή οδό κατά μήκος των νοτίων κλιτύων του Ελικώνα έφθασε στον Κορινθιακό κόλπο, κατέλαβε την Κρεύση (οχυρή πόλη και ναύσταθμο των Βοιωτών) και κυριεύσε δώδεκα τριήρεις των Θηβαίων που ναυλοχούσαν εκεί. Με αυτή την επιτδήεια κίνηση ο Κλεόμβροτος απέφυγε μια μάχη σε στενό χώρο και συγχρόνως, καταλαμβάνοντας τα μικρά βοιωτικά λιμάνια του Κορινθιακού, εξασφάλισε τις επικοινωνίες του με την Πελοπόννησο. Στη συνέχεια ο στρατός των Πελοποννησίων, διασχίζοντας τα υψώματα του όρους Κορομπόλι, κινήθηκε βορειοανατολικά προς τις Θεσπιές. Τις κινήσεις αυτές τις αντελήφθησαν γρήγορα οι Βοιωτοί και έσπευσαν να συναντήσουν τους εισβολείς. Όταν ο Κλεόμβροτος έφθασε στο ύψος των Λεύκτρων, διαπίστωσε ότι ο Βοιωτικός στρατός του έφραζε το δρόμο, έχοντας στρατοπεδεύσει στις πλαγιές των αντικρινών λόφων.

ΤΟ ΠΕΔΙΟ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ

Το πεδίο της μάχης βρίσκεται βορειότερα των σημερινών Λεύκτρων (ή Παραπουγγίων), δυτικά του Μελισσοχωρίου και προσδιορίστηκε με ακρίβεια μετά την ανεύρεση μεγάλου μέρους του βάθρου (που ήταν κυλινδρικό) και της επίστεψης (σειρά με στρογγυλές ασπίδες) από το τρόπαιο που έστησαν οι Βοιωτοί μετά τη μάχη. Οι γύρω λόφοι σχηματίζουν ανάμεσά τους μια μικρή πεδιάδα, με πλάτος που δεν ξεπερνά τα 2 χιλιόμετρα, την οποία διασχίζει το άνω ρεύμα του ποταμού Ασωπού. Λόφοι ή άλλα φυσικά κωλύματα που να εμποδίζουν τα αντίπαλα στρατεύματα δεν υπάρχουν σήμερα και πιθανώς δεν υπήρχαν και στην αρχαιότητα.

Ο δρόμος από την ακτή του Κορινθιακού προς τη Θήβα περνά από τη μικρή αυτή πεδιάδα και κατευθύνεται κατόπιν προς τους λόφους που θρσκονται στα βόρεια της. Εκεί πρέπει να είχαν παραταχθεί οι Θηβαίοι και ο στρατός τους. Η στρογγυλή κορυφή ενός απ' αυτούς τους λόφους στα ανατολικά του αρχαίου δρόμου, είχε ισοπεδωθεί ώστε να σχηματιστεί ένα χαμηλό πλάτωμα. Εκεί τοποθε-

τήθηκαν οι Θηβαίοι οπλίτες του αριστερού πλευρού.

Ετσι η μάχη διεξήχθη σε ένα αναπεπταμένο (ανοιχτό) πεδίο διαστάσεων, περίπου, 1.500 μέτρων από τα δυτικά προς τα ανατολικά και 3.000 μέτρων από το Βορρά προς το Νότο. Η τοπογραφία ήταν ιδανική για αγώνα στενής εμπλοκής με αντιπαράταξη των αντιπάλων και παρείχε ευχέρεια ανάπτυξης και ελιγμού του ιππικού τους.

ΟΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΑΛΩΝ

Στρατιά Βοιωτών

Ο Βοιωτικός στρατός έφθανε μόλις τους 6.000 οπλίτες και τους 1.000 ιππείς. Από τους οπλίτες οι 3.400 περίπου ήταν Θηβαίοι. Μεταξύ αυτών βρίσκονταν και οι 300 επίλεκτοι του Ιερού Λόχου υπό τις διαταγές του Πελοπίδα. Το σώμα αποτελούσαν νέοι των ευγενέστερων οικογενειών της Θήβας, που είχαν επιδείξει κατά τη διάρκεια της μακράς εκπαίδευσής τους στην παλαιάστρα ιδιαίτερη δύναμη και αντοχή. Κάθε οπλίτης είχε τον καλύτερο φίλο του στο πλευρό του. Ετσι ο Ιερός Λόχος αποτελείτο από 150 ζεύγη συντρόφων οι οποίοι ήταν έτοιμοι να αγωνιστούν και να πεθάνουν μαζί. Ωστόσο και το υπόλοιπο στράτευμα των Θηβαίων βρισκόταν σε εξαιρετική κατάσταση, καλογυμνασμένο και σε πολεμική ετοιμότητα. Ιδίως το ιππικό των Θηβαίων, εξασκημένο εξαιτίας των συνεχών πολέμων με τους Ορχομένιους και τους Θεσπιείς, ήταν ποιοτικά πολύ ανώτερο από εκείνο των Λακεδαιμονίων.

Το γενικό πρόσταγμα το είχε ο βοιωτάρχης Επαμεινώνδας, άνθρωπος προικισμένος με σπάνιες ικανότητες, σεμνός, φιλόδοξος, εκτελώντας χωρίς διάθεση αυτοπροβολής τα καθήκοντά του ως πολίτης και ως στρατιώτης.

Στρατιά Λακεδαιμονίων

Ο Κλεόμβροτος είχε στη διάθεσή του 10.000 οπλίτες, από τους οποίους οι 2.300 περίπου ήταν Λακεδαιμόνιοι (4 μόρες) και από αυτούς τους τελευταίους οι 700 ήταν Σπαρτιάτες. Οι υπόλοιποι 7.500 οπλίτες ήταν Πελοποννήσιοι σύμμαχοι.

Τη δύναμη συμπλήρωναν και 1.000 ιππείς, από Λακεδαιμόνιους και συμμαχούς πολύ κατώτερης μαχητικής ικανότητας από εκείνη του βοιωτικού ιππικού. Οι Σπαρτιάτες ιππείς "οι τοις σώμασιν αδυνατώτατοι και ήκιστα φιλότιμοι" δεν ασκούντο συνεχώς με τα άλογα και στις μάχες εκτελούσαν δευτερεύουσες αποστολές. Ο Ξενοφών (Ελλ. ΣΤ') χαρακτηρίζει το σπαρτιατικό ιππικό "πονηρότατο" (αθλιότατο) και αναφέρει τα εξής αποκαλυπτικά για την εκπαίδευσή του: "Τα άλογα τα έτρεφαν οι πλουσιώτεροι, και όταν εκηρύσσεται επιστράτευση, ερχόταν ο καθορισμένος ιππέας και, αφού παραλάμβανε το άλογο και ό,τι όπλα του εδίδοντο, έφευγε αμέσως για το στρατόπεδο. Επιπλέον ως ιππείς ορίζονταν οι πλέον αδύναμοι σωματικώς

Η περιφανής νίκη των Θηβαίων στα Λεύκτρα κλόνισε ανεπανόρθωτα τη φήμη των Σπαρτιατών ως αήττητων. Στην εικόνα, επιτύμβια βοιωτική στήλη του Μνάσωνος. Ο πολεμιστής, με δόρυ, ξίφος, ασπίδα και κράνος, κινείται με ορμή προς τα εμπρός (Θήβα, Αρχ. Μουσείο).

και οι λιγότερο ενθουσιώδεις στρατιώτες" (Μετάφραση Μ. Δαφέρμος, εκδ. Ι. Ζαχαρόπουλος).

Ετσι, αν λάβουμε υπόψη και την απροθυμία των Πελοποννησίων συμμαχών, ο Κλεόμβροτος έπρεπε να στηριχθεί ουσιαστικά μόνο στην ανδρεία, την υψηλή πολεμική ετοιμότητα και το (ως τότε) αήττητο της σπαρτιατικής φάλαγγας σε αγώνα εκ του συστάδην. Η μάχη που ακολούθησε ήταν μια θανάσιμη σύγκρουση μεταξύ Θηβαίων και Λακεδαιμονίων, μια και τα υπόλοιπα τμήματα και των δύο στρατευμάτων δεν έλαβαν (ή δεν πρόλαβαν να λάβουν) μέρος.

ΤΟ ΗΘΙΚΟ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΑΛΩΝ - "ΕΙΣ ΟΙΩΝΟΣ ΑΡΙΣΤΟΣ, ΑΜΥΝΕΣΘΑΙ ΠΕΡΙ ΠΑΤΡΗΣ"

Το ηθικό των δύο στρατευμάτων πριν από τη μάχη ήταν αντιστρόφως ανάλογο σε σχέση με όσα επακολούθησαν. Οι Θηβαίοι

και οι περισσότεροι υπόλοιποι Βοιωτοί παρουσιάστηκαν με ηθικό κάπως κλονισμένο. Αυτό οφειλόταν στο γεγονός ότι καλούντο να αντιμετωπίσουν ένα στρατό ο οποίος για πάνω από 500 χρόνια ήταν αήττητος σε μάχες ανοικτού πεδίου. Οι Σπαρτιάτες θεωρούντο μοναδικοί τεχνίτες και σοφοί σε καθετί που είχε σχέση με τον πόλεμο, σε τίποτα δεν γυμνάζονταν και δεν συνήθιζαν τόσο, όσο να μην ταραζονται και να μην τα χάνουν τη στιγμή της μάχης. "Αυτοί", όπως έλεγε ένα αρχαίο επικήδειο επίγραμμα, "πέθαναν όχι γιατί θεωρούσαν καλό τη ζωή ή το θάνατο, αλλά γιατί γνώριζαν να εκτελέσουν άριστα και τα δύο" (Πλούταρχος, Πελοπίδας, 1/μετάφραση Α. Λαζάρου, εκδ. Ι. Ζαχαρόπουλος). Ο διάχυτος αυτός φόβος "έδωσε τροφή" για να πλαστούν διάφορες φήμες περί κακών οιωνών, οι οποίοι εμμέσως προμήνυαν την ήττα από τους Λακεδαιμόνιους και την καταστροφή της Βοιωτίας. Μάλιστα όλο αυτό το ηττοπαθές κλίμα οδήγησε ορισμένους από τους

Οι Βοιωτοί και οι σύμμαχοί τους το 369-366 π.Χ. Κατά τη δεκαετία που μεσολάβησε από τη μάχη των Λεύκτρων μέχρι αυτή της Μαντινείας, το Κοινό των Βοιωτών υπό την ηγεσία του Επαμεινώνδα αποτέλεσε την επικρατέστερη ελληνική δύναμη. (ΙΕΕ, τ. Γ1).

βοιωτάρχες (εκπρόσωποι των βοιωτικών πόλεων στην ομοσπονδία) να προτείνουν σύμπτυξη και άμυνα προ των τειχών των βοιωτικών πόλεων. Η πιθανότητα διάσπασης προέκυψε άμεσα. Από τους επτά βοιωτάρχες τρεις υποστήριξαν την άποψη ότι δεν έπρεπε να πολεμήσουν σε πεδινή περιοχή εξαιτίας της αριθμητικής ανωτερότητας των αντιπάλων. Ο Επαμεινώνδας και οι άλλοι βοιωτάρχες, φοβούμενοι την αύξηση των τάσεων αποστασίας μεταξύ των άλλων Βοιωτών, επέμειναν για άμυνα και μάχη στα Λεύκτρα.

Ο Επαμεινώνδας, για να εξυψώσει το ηθικό των στρατιωτών, έθεσε ο ίδιος σε κυκλοφορία φήμες για καλά σημάδια και για παλαιούς χρησμούς που προέβλεπαν την ήττα των Λακεδαιμονίων. Μάλιστα να κινήσει εκδήλωση φόβου των πολεμιστών του λόγω των κακών οιωτών, τους απάντησε με τον ομηρικό στίχο: "Είς οιωτός άριστος, αμύνεσθαι περί πάτρης". Έτσι οι Θηβαίοι στρατιώτες, με την πεποίθηση ότι αγωνίζονταν για την ελευθερία τους, βάδισαν εμψυχωμένοι προς τη μάχη.

Από την άλλη πλευρά, το ηθικό των Λακεδαιμονίων ήταν πολύ υψηλό. Όμως ο Κλεόμβροτος αντιμετώπιζε την καχυποψία ορισμένων από τους επιτελείς του, γιατί στο παρελθόν είχε φερθεί με ευνοϊκές διαθέσεις προς τους Βοιωτούς. Τον προειδοποίησαν λοιπόν ευθέως πως αν άφηνε τους εχθρούς να διαφύγουν χωρίς μάχη κινδύνευε άμεσα να κατηγορηθεί από την πόλη για προδοσία και να καταδικαστεί με την εσχάτη των ποινών. Υπό το βάρος ενός τέτοιου κλίματος οι φίλοι του Κλεόμβροτου τον πίεζαν να δώσει γρήγορα μάχη. Είναι εμφανές πως ο Κλεόμβροτος, για λόγους που θα δούμε στη συνέχεια, ήταν αντίθετος εκείνη τη στιγμή με την ιδέα της διεξαγωγής μάχης και προσπάθησε,

ενδοχομένως, μέχρι την τελευταία στιγμή να την αποφύγει.

Η ΜΑΧΗ

Κατά το μεσημέρι της 6ης Ιουλίου του 371 π.Χ. (5η του αττικού μηνός Εκατομβαιώνος, του δεύτερου χρόνου της 102ης Ολυμπιάδας), ο Κλεόμβροτος συγκάλεσε το τελευταίο πολεμικό συμβούλιο. Η απόφαση ήταν ήδη ειλημμένη και απλώς έγινε μια επισκόπηση και αναεφαλαίωση των λεπτομερειών της μάχης. Ωστόσο, για λόγους που αγνοούμε, δεν υπήρξε, όπως φάνηκε στη συνέχεια, πλήρης κατανόηση του σχεδίου δράσης από όλους τους επιτελείς του Κλεόμβροτου. Κατόπιν οι δύο στρατοί οπλίστηκαν και τα διάφορα τμήματα παρατάχθηκαν στις προκαθορισμένες θέσεις τους.

Η ΠΑΡΑΤΑΞΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΑΛΩΝ ΚΑΙ ΤΑ ΣΧΕΔΙΑ ΜΑΧΗΣ

Λακεδαιμόνιοι και σύμμαχοι

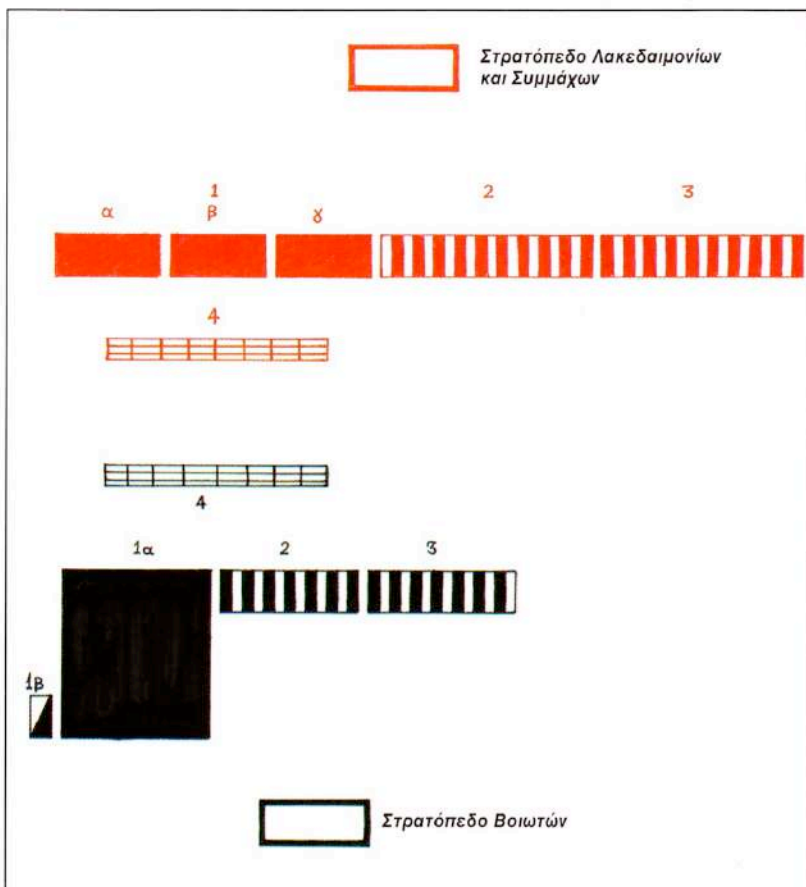
Ο Κλεόμβροτος παρέταξε το στρατό του κατά τα καθιερωμένα, θέτοντας τους Λακεδαιμόνιους οπλίτες στο δεξιό κέρα, επικεφαλής του οποίου τέθηκε ο ίδιος με τους πιο επιλεκτούς Σπαρτιάτες. Στο κέντρο και στο αριστερό κέρα έθεσε τους συμμάχους. Στην όλη παράταξη, η οποία ήταν παράλληλη προς εκείνη των Βοιωτών, έδωσε βάθος δώδεκα ανδρών. Συγκεκριμένα σε ό,τι αφορά τους 2.300 Λακεδαιμόνιους (4 μόρες), μια και κάθε μόρα απαρτιζόταν από 576 άνδρες περίπου, αυτοί παρατάχθηκαν με μέτωπο 192 και βάθος 12 οπλίτες. Ήταν η τυπική σπαρτιατική φάλαγγα. Ακόμα έφερε τον κύριο όγκο του ιππικού του μπροστά από το δεξιό

της φάλαγγας του (που σχηματιζόταν από τους Λακεδαιμόνιους), για να εξασφαλίσει το στράτευμά του από κάποια αιφνιδιαστική ενέργεια των Θηβαίων, πιθανώς όμως και για να καλύπτει τις κινήσεις ελιγμού του πεζικού του από την παρατήρηση του εχθρού.

Στόχος των Λακεδαιμονίων ήταν η επίθεση επί ολόκληρου του μετώπου με το πεζικό. Το κύριο όμως έργο επωμιζόταν η δεξιά πτέρυγα, τις κινήσεις της οποίας θα κάλυπταν ίπλος του ιππικού. Στη συνέχεια προβλεπόταν υπερκέρραση της φάλαγγας των Θηβαίων με στροφή του αριστερού και του δεξιού κέρατος της σπαρτιατικής φάλαγγας, με σκοπό την πλευροκόπηση και την καταστροφή του εχθρού.

Βοιωτοί

Ο στρατηγός Επαμεινώνδας παρέταξε το στρατό του κατά ένα τρόπο καινοφανή, που σίγουρα θα προκάλεσε την έκπληξη του Κλεόμβροτου. Βλέποντας ο Θηβαίος στρατηγός την ευρύτατη φάλαγγα (μέτωπο 192 οπλιτών) των Λακεδαιμονίων, αλλά και όλου του πελοποννησιακού στρατού, που αριθμούσε 10.000 πεζούς, διαπίστωσε πως αν ο Βοιωτικός στρατός (των 6.000 οπλιτών) είχε τον ίδιο βάθος με τον εχθρικό, το μέτωπό του θα ήταν ίσο με τα 6/10 του αντιπάλου και θα κινδύνευε να υπερφαλαγγιστεί. Συγχρόνως αντελήφθη πως η κρούση σε ολόκληρο το μήκος του μετώπου συνεπαγόταν μείωση του βάθους της δικής του φάλαγγας, η οποία θα ήταν αδύνατο να αντέξει στην πίεση της εχθρικής, και σκέφτηκε πως για να νικήσει τον αντίπαλο δεν ήταν ανάγκη αυτό να συμβεί κατά μήκος όλου του μετώπου. Αποφάσισε λοιπόν να πολεμήσει σύμφωνα με τις αρχές της "αμυντικοεπιθετικής" μάχης. Ο

Η ΜΑΧΗ ΣΤΑ ΛΕΥΚΤΡΑ - ΠΑΡΑΤΑΞΗ ΑΝΤΙΠΑΛΩΝ (6η Ιουλίου 371 π.Χ.)

Αρ.	ΣΤΡΑΤΟΣ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ	ΔΥΝΑΜΕΙΣ	Αρ.	ΣΤΡΑΤΟΣ ΒΟΙΩΤΩΝ	ΔΥΝΑΜΕΙΣ
1.	ΔΕΞΙΟ ΚΕΡΑΣ Φάλαγγα Λακεδαιμονίων. α. Δεξιό κέρασ. β. Κέντρο: Κλεόμβροτος γ. Αριστερό κέρασ.	2.300 (4 μόρες)	1.	ΑΡΙΣΤΕΡΟ ΚΕΡΑΣ Θηβαϊκή Φάλαγγα. α. Φάλαγγα επίθεσης: Επαμεινώνδας. β. Ιερός Λόχος: Πελοπίδας.	3.100 300
2.	ΚΕΝΤΡΟ Σύμμαχοι Λακεδαιμονίων.	7.800	2.	ΚΕΝΤΡΟ Λοιποί Βοιωτοί.	2.500
3.	ΑΡΙΣΤΕΡΟ ΚΕΡΑΣ Σύμμαχοι Λακεδαιμονίων		3.	ΔΕΞΙΟ ΚΕΡΑΣ Λοιποί Βοιωτοί.	
4.	Λακεδαιμόνιοι Ιππείς.	1.000	4.	Βοιωτοί Ιππείς.	1.000
	ΣΥΝΟΛΟ	11.000		ΣΥΝΟΛΟ	6.900

Δ. Γαρουφαλής, 1997

τρόπος αυτός του μάχεσθαι περιγράφεται με σαφήνεια από τον αρχαίο ιστορικό Διόδωρο (ΙΕ', 55, 2): "Επέλεξε δηλαδή από όλο το στράτευμα τους πιο γενναίους στρατιώτες ("αρίστους") και τους τοποθέτησε στη μια πτέρυγα, όπου επρόκειτο και ο ίδιος να αγωνιστεί μέχρι τέλους. Τους πιο αδύνατους ("ασθενεστάτους") τους τοποθέτησε στην άλλη πτέρυγα και τους παρήγγειλε να αποφύγουν τη μάχη ("φυγομαχείν") και να υποχω-

ρούν σιγά-σιγά ("κατ' ολίγον υποχωρεῖν") μπροστά στην επίθεση του εχθρού" (Μετάφραση Α. Παπανδρέου, εκδ. Γεωργιάδης).

Περιορίσε λοιπόν την κρούση σε ένα τμήμα του εχθρικού μετώπου, καταργώντας την πατροπαράδοτη ταυτόχρονη κρούση σε όλο το μήκος του μετώπου. Για την τοπική αυτή κρούση διέθεσε τους 3.400 Θηβαίους, που παρατάχθηκαν σε φάλαγγα βάθους 50 ανδρών και με μέτωπο 70. Βέβαια αύξησε με

αυτόν τον τρόπο την πιθανότητα υπερφάλαγγισης από τον αντίπαλο. Σε αντιστάθμισμα όμως κατέστησε την παράταξή του ικανή να διαρρήξει την αντίπαλη στο σημείο που θα την έπληττε. Αυτή τη μεγάλη δύναμη, τη "σφύρα", την έθεσε απέναντι στους Λακεδαιμόνιους. Συγχρόνως τις υπόλοιπες δυνάμεις, που αποτελούσαν οι 2.500 περίπου Βοιωτοί, τις έταξε σε μια λεπτή παράταξη (ίσως και ελαφρώς μικρότερη, σε βάθος, των 12 ανδρών) δεξιά της φάλαγγας επίθεσης, αποτελώντας το κέντρο και το δεξιό κέρασ της όλης βοιωτικής παράταξης. Οι δυνάμεις αυτές με την έναρξη της γενικής κίνησης της παράταξης δεν θα εμπλέκονταν αμέσως, αλλά θα άρχιζαν να πλησιάζουν το εχθρικό μέτωπο μετά την κρούση της φάλαγγας επίθεσης των Θηβαίων και αφού ήταν εμφανή τα αποτελέσματά της. Κάλυψη στις μονάδες αυτές θα προσέφεραν ίλες ιππικού, με κύριο σκοπό την "απασχόληση" των 7.500 Πελοποννησίων συμμάχων των Λακεδαιμονίων.

Ο ελιγμός αυτός έμεινε γνωστός ως τακτική της "απασχόλησης και σφύρας ανατροπής" και αποτέλεσε απαραίτητο συστατικό στοιχείο της αμυντικοεπιθετικής μάχης.

Όταν ο Επαμεινώνδας είδε ότι οι Λακεδαιμόνιοι έταξαν μπροστά από τις γραμμές τους τις ίλες του ιππικού τους, έπραξε και αυτός το ίδιο. Αντικειμενικός σκοπός του ήταν να επιτεθούν οι ιππείς του πάνω στις σπαρτιατικές ίλες, να τις ανατρέψουν και να τις απωθήσουν μέσα στις γραμμές του πεζικού των Λακεδαιμονίων για να προκληθεί σύγχυση και αναταραχή. Το σχέδιο προέβλεπε συνέχιση της επίθεσης με το ισχυρό αριστερό κέρασ των Θηβαίων σπλιτών, με σκοπό τη διάσπαση του αντίστοιχου δεξιού των Λακεδαιμονίων. Το δεξιό κέρασ και το κέντρο θα τηρούσαν οπτική επαφή με τον εχθρό, αποφεύγοντας αρχικά την αποφασιστική εμπλοκή. Ο Ιερός Λόχος, όπως συνάγεται από την εξέλιξη της μάχης, είχε ως αποστολή την αντιμετώπιση εχθρικής κυκλωτικής ενέργειας στο αριστερό πλευρό της θηβαϊκής παράταξης.

Η ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ

Α' Φάση: Ιππομαχία

Ο Κλεόμβροτος, βλέποντας την παράταξη των Θηβαίων με μικρό μέτωπο των 70 σπλιτών, έπεσε στην παγίδα του Επαμεινώνδα και έσπευσε να "εκμεταλλευθεί" το γεγονός. Με την κάλυψη που του παρείχε το ιππικό του άρχισε να μετακινεί τις γραμμές του. Οι Λακεδαιμόνιοι, με υποδειγματική τάξη, άρχισαν να αναπτύσσονται και να απλώνουν σε μήκος τη δεξιά τους πτέρυγα, σκοπεύοντας να κλείσουν ολόγυρα με το πλήθος τους το τετράγωνο των Θηβαίων. Ο ελιγμός αυτός όμως σήμανε στην πράξη μείωση του βάθους της παράταξης των Λακεδαιμονίων, καθιστώντας τους ακόμα πιο ευάλωτους.

Ο Επαμεινώνδας, αντιλαμβανόμενος την κρισιμότητα της στιγμής, χωρίς να χάσει χρόνο πήρε την πρωτοβουλία των κινήσεων, διατάσσοντας την επίθεση των Βοιωτών ιππέων

κατά των Λακεδαιμονίων και των συμμάχων τους του ίδιου όπλου. Η κεραυνοβόλα επίθεση των Βοιωτών ιππέων, με την άριστη τεχνική, δεν άφησε περιθώρια άμυνας στους Λακεδαιμόνιους ιππείς, οι οποίοι μπροστά στη σφοδρότητα του κτυπήματος και την ορμητικότητα του εχθρού αναγκάστηκαν σε υποχώρηση, ωστόσο έπεσαν πάνω στις γραμμές του φίλιου πεζικού, προξενώντας αναταραχή πριν καν προλάβουν αυτές να κινηθούν. Κατανοικά οι Λακεδαιμόνιοι ιππείς έπρεπε να συμπτυχθούν δεξιά και έξω από τη φίλια παράταξη. Αυτό δεν έγινε εξαιτίας της ανωτερότητας του βοιωτικού ιππικού, το οποίο με επιδέξιες κινήσεις κατάφερε να οδηγήσει τους Λακεδαιμόνιους κατευθείαν πάνω στις γραμμές τους, ιδίως σε εκείνα τα σημεία όπου ο Κλεόμβροτος πραγματοποιούσε τους ελιγμούς πλευροκόπησης των Θηβαίων, δηλαδή στη δεξιά πτέρυγα.

Β' Φάση: Πεζομαχία

Σε εκείνο ακριβώς το σημείο χάθηκε πολύτιμος χρόνος από πλευράς Λακεδαιμονίων, οι οποίοι λόγω του ελιγμού κύκλωσης που επιχειρούσαν και λόγω της επίθεσης του βοιωτικού ιππικού βρίσκονταν σε σχετική αναστάτωση, με αραιωμένες τις γραμμές τους. Τότε ο Κλεόμβροτος, θέλοντας να πάρει την πρωτοβουλία των κινήσεων και να δώσει τέλος στη δράση του εχθρικού ιππικού, διέταξε γενική επίθεση. Η διαταγή όμως αυτή δεν έγινε αμέσως αντιληπτή από το υπόλοιπο συμμαχικό στράτευμα, με συνέπεια οι Λακεδαιμόνιοι να ξεκινήσουν μόνοι τους και να προκληθεί σύγχυση.

Το ίδιο, σχεδόν ταυτόχρονα, ενήργησε και ο Επαμεινώνδας, θεωρώντας τη στιγμή κατάλληλη για εφόρμηση της φάλαγγας του. Οι σάλπιγγες σήμαναν σάλπισμα και στις δύο παρατάξεις και οι στρατοί αλλάλαζαν στην πρώτη τους εξόρμηση. Οι Λακεδαιμόνιοι, προσπαθώντας να ολοκληρώσουν τον τακτικό ελιγμό τους, ανέπτυσσαν την επίθεσή τους με τις δύο πτέρυγες, δίνοντας στη φάλαγγά τους σχήμα μισοφέγγαρου ("μηνοειδές το σχήμα της φάλαγγος πεποιηκότες", Διόδωρος, ΙΕ', 55), ενώ οι Βοιωτοί με το ένα κέρασ (το δεξιό) και το κέντρο υποχωρούσαν και με το άλλο, το αριστερό, ορμούσαν με δραμαία επίθεση ("ετέρω κέρατι υπεχώρουν, τω δε ετέρω δρόμω συνήπτον τοις πολεμίσις", Διόδ., ό.π.). Προέκυψε έτσι μια λοξή παράταξη με προτεταμένη την κορυφή της, τη σφύρα, που ήταν το επιθετικό τμήμα, και με κλιμακωτά παραταγμένα, προς τα δεξιά και πίσω, το κέντρο και το δεξιό κέρασ, με κύριο έργο την άμυνα έναντι της επίθεσης των αντικρουών προς αυτά τμημάτων του εχθρού. Αυτή η παράταξη επικράτησε να λέγεται "λοξή φάλαγξ", από μια φράση του Διόδωρου (ΙΕ', 55): "Διό και λοξήν ποιήσας τήν φάλαγγα, τω τούς επιλέκτους έχοντι κέρατι έγνω κρίνειν τήν μάχην". Έτσι τη χαρακτηρίζει και ο Πλούταρχος στο Βίο του Πελοπίδα (XXIII, 1).

Στόχος του Επαμεινώνδα ήταν ο ίδιος ο Κλεόμβροτος, ο οποίος βρισκόταν στο κέν-

τρο της σπαρτιατικής παράταξης (στις δύο μεσαίες μόρες). Έτσι οι Θηβαίοι δεν βάδισαν κατευθείαν μπροστά, αλλά παρεξέκλιναν προς τα δεξιά για να πλήξουν, όχι το άκρο δεξιό των Λακεδαιμονίων, αλλά το κέντρο τους, στο οποίο πολεμούσε ο Κλεόμβροτος με τους 700 επίλεκτους Σπαρτιάτες. Αμέσως οι Θηβαίοι ιππείς, οι οποίοι συνέχιζαν να πιέζουν τους ιππείς των Λακεδαιμονίων, χωρίστηκαν σε δύο τμήματα και κινήθηκαν αριστερά και δεξιά, αφήνοντας ένα άνοιγμα για να περάσει η ογκωδέστατη φάλαγγα των 3.400 Θηβαίων οπλιτών, η οποία επέπεσε με φοβερή ορμή πάνω στο κέντρο της σπαρτιατικής φάλαγγας. Η διαφορά δυναμικού ήταν τεράστια: 1.000 Λακεδαιμόνιοι υποχρεώθηκαν να αντιμετωπίσουν τριπλάσιους σε αριθμό αντιπάλους.

Συγχρόνως οι πτέρυγες των Λακεδαιμονίων κινήθηκαν προς τα εμπρός για να περικυκλώσουν τους Θηβαίους, έτσι ώστε η παράταξή τους πήρε τη μορφή μισοφέγγαρου. Τότε, με μια αστραπιαία κίνηση, ο Πελοπίδας με τον Ιερό Λόχο πετάχτηκε μπροστά και αριστερά της φάλαγγας των Θηβαίων και πλευροκόπησε τους Λακεδαιμόνιους του δεξιού κέρατος, πριν προλάβουν να κλείσουν τις γραμμές τους στην κυκλωτική κίνηση που επιχειρούσαν. Μικρές ομάδες Λακεδαιμονίων απομονώθηκαν και εξοντώθηκαν, ενώ άλλες μάχονταν απελπισμένα. Το Θηβαϊκό ιππικό, χωρισμένο σε μικρά τμήματα, κάλυψε τις υπόλοιπες βοιωτικές γραμμές από πιθανό ελιγμό υπερκέρρασης του δεξιού μέρους του βοιωτικού στρατού, το οποίο, επιχειρώντας σκοπίμως κινήσεις σύμπτυξης, επιβρόδυνε τους Πελοποννήσιους συμμάχους για όσο χρόνο χρειάστηκαν οι Θηβαίοι να διασπάσουν το κέντρο των Λακεδαιμονίων.

Στο σημείο συμπλοκής Λακεδαιμονίων και Θηβαίων, όταν άρχισε η εκ του συστάδην μάχη, οι δύο πλευρές πολεμούσαν με μένος και αρχικά η μάχη ήταν αμφιρροπη. Ο Κλεόμβροτος, με τους επίλεκτους της βασιλικής φρουράς, πολέμησε για ένα διάστημα με μεγάλη αυτοθυσία απέναντι στους πολυαριθμότερους Θηβαίους. Αργότερα όμως οι Θηβαίοι βρέθηκαν σε πλεονεκτική θέση, εξαιτίας και της ανδρείας τους, αλλά και της πυκνότητας των γραμμών τους. Οι Σπαρτιάτες ήταν αδύνατο να αντέξουν σε αυτή τη συνεχή και τρομερή πίεση. Οι Θηβαίοι εισχώρησαν στα κενά και απομόνωσαν μικρές ομάδες πολεμιστών. Οι Σπαρτιάτες άρχισαν να πέφτουν, άλλοι σκοτώνονταν και άλλοι τραυματιζόνταν, καθώς δέχονταν πολλά πλήγματα στο μέτωπο. Στο τέλος ο Κλεόμβροτος, πολεμώντας χωρίς να λογαριάζει τους κινδύνους, έπεσε μαχόμενος ηρωικά και με πολλά τραύματα. Μαζί του σκοτώθηκαν επιφανείς και ονομαστοί για την ανδρεία τους Σπαρτιάτες, όπως ο Δείνων ο πολέμαρχος, ο Σφοδρίας και άλλοι. Μια λυσσαλέα μάχη ξέσπασε όταν πλήθος από Σπαρτιάτες όρμησε και άρχισε να μάχεται για το σώμα του Κλεόμβροτου. Σωρός από νεκρούς σχηματίστηκε γύρω από το πτώμα του βασιλιά.

Η φάλαγγα των Λακεδαιμονίων, ακυβέρνητη, αραιωμένη και κατακερματισμένη,

υποχώρησε παίρνοντας μαζί της το σώμα του Κλεόμβροτου. Την υποχώρηση ακολούθησαν και οι δύο πτέρυγες των Λακεδαιμονίων, οι οποίες για ένα διάστημα συμπτύχθηκαν χωρίς να σπάσουν τις γραμμές τους. Στο τέλος όμως, όταν έπεσε ο διοικητής τους, τράπηκαν και εκείνοι σε γενική φυγή αφήνοντας πίσω πολλούς νεκρούς. Πέρασαν τη φυσική τάφρο που βρισκόταν μπροστά από το στρατόπεδό τους και παρατάχθηκαν στο μέρος απ' όπου εξόρμησαν πριν από τη μάχη.

Μερικοί από τους Λακεδαιμόνιους, θεωρώντας μεγάλη προσβολή την ήττα, θέλησαν να επιτεθούν πάλι και έλεγαν πως έπρεπε να εμποδίσουν τους εχθρούς να στήσουν τρόποιο. Ο απολογισμός όμως της μάχης ήταν βαρύς για τους Λακεδαιμόνιους: 400 από τους 700 Σπαρτιάτες κείτονταν ήδη νεκροί και ανάμεσά τους ο Κλεόμβροτος, ενώ σκοτώθηκαν ακόμα 600 από τους Λακεδαιμόνιους των άλλων κατηγοριών (περίοικοι, υπομειόνες, νεοδαμώδεις κ.ά.). Οι πολέμαρχοι, λαμβάνοντας υπόψη όλα αυτά, αλλά και το γεγονός ότι οι σύμμαχοι δεν ήταν πρόθυμοι να πολεμήσουν (μάλλον χαιρόνταν για την έκβαση της μάχης), αποφάσισαν να ζητήσουν από τους Θηβαίους σπονδές για ταφή των νεκρών. Αυτό ισοδυναμούσε με αναγνώριση της ήττας. Οι Θηβαίοι έσπησαν τρόποιο και απέδωσαν τους νεκρούς. Στη συνέχεια οι Λακεδαιμόνιοι, αφού έθαψαν τους νεκρούς, επέστρεψαν στην Πελοπόννησο.

Για τις απώλειες των Θηβαίων οι πληροφορίες από την αρχαιότητα είναι συγκεκριμένες, καθώς ο Πausanias (IX, 13, 12) αναφέρει πως από τους Θηβαίους και τους λοιπούς Βοιωτούς σκοτώθηκαν μόνο 47, ενώ ο Διόδωρος αναφέρει (ΙΕ', 56, 3) ότι σκοτώθηκαν 300 Βοιωτοί. Ο πρώτος αριθμός πρέπει να απορριφθεί ως αστείο. Όμως και ο δεύτερος θεωρείται μικρός, αν σκεφθούμε την πεισματώδη καρτερία με την οποία αγωνίστηκαν οι Σπαρτιάτες. Σίγουρα οι απώλειες των Θηβαίων ήταν μεγάλες.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο Αθηναίος ιστορικός Ξενοφών, γνωστός για τα φιλολακωνικά του αισθήματα, αλλά και για τη βαθιά απέχθειά του προς τους Θηβαίους, δεν μπόρεσε να κατανοήσει τους λόγους οι οποίοι οδήγησαν στην ήττα το σπαρτιατικό στρατό. Η αμηχανία του είναι εμφανής όταν γράφει τα ακόλουθα: "Το βέβαιο, ωστόσο, είναι, ότι κατά την ώρα της μάχης στους Λακεδαιμόνιους ήρθαν όλα ανάποδα, ενώ στους αντιπάλους τους, και με τη βοήθεια της τύχης, όλα τελείωσαν καλά" (Μετάφραση Μ. Δαφέρμος, εκδ. Ι. Ζαχαρόπουλος). Οι Θηβαίοι όφειλαν βέβαια αρκετά στην τύχη, αλλά όχι τα πάντα.

Η μάχη στα Λεύκτρα, η νίκη των Θηβαίων και η συντριβή του σπαρτιατικού στρατού, είναι το αποτέλεσμα της εξέλιξης της στρατιωτικής τακτικής. Την εξέλιξη αυτή, αντίθετα με ό,τι έπραξε η Θήβα, δεν μπόρεσε να παρακολουθήσει η πάλαι ποτέ παντοδύναμη Σπάρτη. Δεν της το επέτρεψε η ίδια η δομή

Ο χώρος της μάχης των Λευκτρών με το τρόπαιο που έστησαν οι Θηβαίοι. Το λίθινο κυκλικό βάθρο στεφάνωναν εννέα ανάγλυφες ασπίδες.

και η οργάνωση της κοινωνίας της, αλλά και η σιγουριά που της έδινε το γεγονός ότι παρέμεινε για πάνω από 500 χρόνια αήττητη, επιβάλλοντας τις περισσότερες φορές τη θέλησή της στους αντιπάλους της. Η Θήβα κατάφερε και αφομοίωσε όλη τη μέχρι τότε συσσωρευμένη εμπειρία και, το πιο σημαντικό, προχώρησε σε νέες μεθόδους ελιγμών, ιδίως στο χώρο της τακτικής της μάχης. Η αρχή όμως είχε γίνει εκατό χρόνια πριν από τον Αθηναίο στρατηγό Μιλτιάδη στη μάχη του Μαραθώνα (490 π.Χ.), όταν θεμελίωσε τον τακτικό ελιγμό εφαρμόζοντας την ανομοιομερή κατανομή δυνάμεων στο μέτωπο. Ο Μιλτιάδης κατήργησε το ένα από τα τρία βασικά χαρακτηριστικά της ελληνικής οπλικής φάλαγγας, την ομοιομερή κατανομή δυνάμεων στο μέτωπο, δηλαδή το να έχει η φάλαγγα το ίδιο βάθος οπλιτών σε όλο το μήκος του μετώπου. Αυτό το πέτυχε αυξάνοντας τον αριθμό των οπλιτών στις πτέρυγες, με σκοπό την κύκλωση, την πλευροκόπηση και την καταστροφή του αντιπάλου. Ήταν η νέα τακτική της "αμυντικοεπιθετικής μάχης". Τα άλλα δύο χαρακτηριστικά όμως της οπλικής φάλαγγας, που ήταν η παράλληλη παράταξή της και το ταυτόχρονο της κρούσης κατά την επαφή της με τον εχθρό, παρέμειναν αναλλοίωτα.

Η ιδέα λοιπόν της αύξησης του αριθμού των οπλιτών δεν ήταν κάτι νέο, ούτε πρωτοεμφανίστηκε στα Λεύκτρα. Εξάλλου οι ίδιοι οι Βοιωτοί είχαν δοκιμάσει την τακτική στις μάχες του Δηλίου - σημερινό Δήλεσι - (424 π.Χ.), του ποταμού Νεμέα (394 π.Χ.) και της Τεγύρας Βοιωτίας (375 π.Χ.) και μάλιστα με επιτυχία. Στη μάχη της Τεγύρας οι Λακεδαιμόνιοι έδειξαν πως δεν μπορούσαν να κρατήσουν τη συνοχή τους όταν δέχονταν επίθεση από φάλαγγα μεγάλου βάθους. Ο Επαμεινώνδας, μετά την παραπάνω διαπίστωση, είδε με μεγάλη εμπιστοσύνη τη νέα εφαρμογή της βοιωτικής παράταξης.

Το καινούργιο ήρθε με τον Θηβαίο στρατηγό, ο οποίος προχώρησε ακόμα πιο πέρα. Αποδέσμευσε την τακτική μάχης της οπλικής φάλαγγας από την παράλληλη παράταξη και κατήργησε το ενιαίο της γραμμής της μάχης και το ταυτόχρονο της κρούσης. Ο Επαμεινώνδας εφάρμοσε την "αμυντικοεπιθετική τακτική" σε ολόκληρο το χώρο του πεδίου μάχης. Αυτό το πέτυχε εισάγοντας το σύστημα της "απασχόλησης και της σφύρας ανατροπής", που αποτέλεσε μια πραγματική επανάσταση (ακόμα και με τα σημερινά δεδομένα) στο πεδίο της μάχης. Με το σύστημα αυτό διαχωρίστηκε η μάχη σε δύο διαφορετικές ενέργειες. Στην ενέργεια της "απασχόλησης", δηλαδή της καθήλωσης του μεγαλύτερου τμήματος του εχθρικού μετώπου με επιδεικτικές κινήσεις μικρών δυνάμεων (στα Λεύκτρα τις κινήσεις αυτές εκτέλεσαν οι άριστα εκπαιδευμένες ίλες του βοιωτικού ιππικού), και στην ενέργεια της "σφύρας ανατροπής", που συνίστατο στην εξοικονόμηση μεγάλου τμήματος του στρατεύματος για τη συμπύκνωση ισχυρής μάζας, προκειμένου να γίνει επιθετική επίθεση σε ένα μόνο σημείο του εχθρικού μετώπου. Την κρούση, εκτέλεσε με ορμή η βάση 50 ανδρών βοιωτική φάλαγγα. Οι υπόλοιπες δυνάμεις παρατάχθηκαν στο δεξιό της φάλαγγας επίθεσης, ώστε με την έναρξη της μάχης - και δίνοντας την εντύπωση ότι υποχωρούν - να πάρουν κλιμακωτή διάταξη σχηματίζοντας λοξή φάλαγγα.

Η παράταξη του άριστου θηβαϊκού ιππικού μπροστά από το βοιωτικό στρατό ήταν αντίθετη με τους κανόνες της τακτικής τέχνης, γιατί σε περίπτωση τροπής του σε φυγή υπήρχε ο κίνδυνος να διαταραχθεί η τάξη του υπόλοιπου στρατεύματος. Αυτό όμως δεν πρέπει να καταλογιστεί ως σφάλμα του Επαμεινώνδα γιατί εκείνος, γνωρίζοντας την υπεροχή του δικού του ιππικού, ήταν σίγουρος για την υποχώρηση του σπαρτιατι-

κού.

Κρίνοντας τα όσα εφάρμοσε ο Επαμεινώνδας κατά τη μάχη στα Λεύκτρα, μπορούμε να κατανοήσουμε τη μεγαλοφυή στρατηγική σκέψη του άνδρα. Ο μεγάλος στρατηγός θεμελίωσε τις βασικές αρχές και τις μεθόδους που διέπουν από τότε κάθε μάχη σε οποιαδήποτε εποχή και ανεξαρτήτως της εξέλιξης των πολεμικών μέσων. Οι αρχές αυτές, οι οποίες έκτοτε εφαρμόζονται από όλους τους ηγέτες και πρέπει να χαρακτηρίζουν ένα στράτευμα για να φθάσει στον αντικειμενικό του σκοπό, είναι οι εξής: α) Το υψηλό ηθικό των στρατιωτών, β) Η οικονομία δυνάμεων, γ) Η υπεροχή δυνάμεων, δ) Η ανώτερη εκπαίδευση (που ήταν πολύ εμφανής στο βοιωτικό ιππικό), ε) Η τήρηση εφεδρείας, στ) Η κατανομή αποστολών σε τμήματα, ανάλογα με τη σύνθεση και τις δυνατότητές τους, ζ) Η ανάληψη πρωτοβουλίας και η επίθεση κατά ισχυρότερου εχθρού, ως η καλύτερη άμυνα.

Υπό το πρίσμα λοιπόν των παραπάνω επισημάνσεων είναι φανερό κάτω από ποιές συνθήκες και για ποιούς λόγους οι Λακεδαιμόνιοι οδηγήθηκαν σε αυτήν την ταπεινωτική ήττα. Δεν ήταν η τύχη που καθόρισε τις εξελίξεις. Η ανωτερότητα των Θηβαίων, και ως συνόλου και ως μονάδων, ήταν τα στοιχεία που καθόρισαν το αποτέλεσμα.

Υπήρχαν όμως και ορισμένοι Σπαρτιάτες που δεν ήταν ανυποψίαστοι για τις μεγάλες αλλαγές οι οποίες είχαν συντελεστεί στη Θήβα. Ανάμεσα σε αυτούς φαίνεται πως ήταν και ο Κλεόμβροτος. Ο Σπαρτιάτης βασιλιάς, αν και πήρε ρητές διαταγές από τους εφόρους της Σπάρτης, προσπάθησε να αποφύγει μια αναμέτρηση με τους Θηβαίους. Οι αρχαίες πηγές μας μεταφέρουν αυτή την αναβλητικότητα του Κλεόμβροτου και τις σπειλές που δέχτηκε από μερίδα των συμβούλων του για την περίπτωση που θα απέφυγε τη μάχη. Η υπερβολική σιγουριά τους τύφλωνε

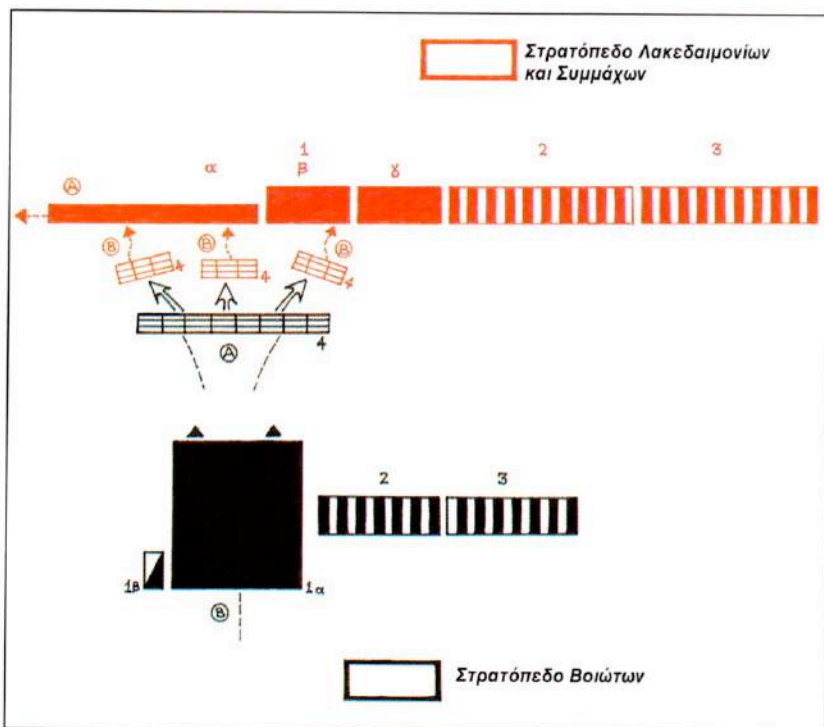
και τους εμπόδιζε να εκτιμήσουν τις δυνατότητες του αντιπάλου που είχαν απέναντί τους. Εκείνη την ώρα τους οδηγούσε, όπως λέει ο Ξενοφών, μια μοιραία παρόρμηση που τους είχαν εμβάλει οι θεοί ("ήδη γάρ, ως έοικε, το δαιμόνιον ήγεν", Ελλ. ΣΤ', IV, 3).

Αν προσπαθήσουμε να εισχωρήσουμε στην ενδόμυχη σκέψη του Σπαρτιάτη βασιλιά, ίσως ανιχνεύσουμε την ποιότητα του δισταγμού του. Ο Κλεόμβροτος, αν και όχι της ίδιας στρατηγικής κλάσης με τον Αγησίλαο, πρέπει να είχε την ίδια άποψη για το αν και κατά πόσο ήταν φρόνιμο να εκβιάζει κάποιος τη σύναψη μιας μάχης που δεν μπορούσε να γνωρίζει εκ προοιμίου την έκβασή της. Πιθανώς ήθελε να εφαρμόσει αυτό που έπραξε ο Αγησίλαος σε μια προηγούμενη εισβολή των Λακεδαιμονίων στη Βοιωτία (την περίοδο 377-6 π.Χ.), όταν, αφού λεηλάτησε και κατέστρεψε τη Βοιωτία, αποχώρησε. Και όταν μάλιστα οι σύμβουλοί του ρώτησαν τον Αγησίλαο πώς αυτός, ένας τόσο δραστήριος άνθρωπος και με μεγαλύτερη δύναμη από τους Θηβαίους, απέφυγε μια αποφασιστική σύγκρουση, εκείνος απάντησε ότι οι Λακεδαιμόνιοι είχαν κερδίσει μια νίκη, γιατί οι Βοιωτοί, όταν λεηλατούσαν τη χώρα τους, δεν τόλμησαν να σπεύσουν να την υπερασπισθούν. Αν όμως, όταν ο ίδιος ο εχθρός παραχώρησε τη νίκη, αυτός (ο Αγησίλαος) τον ανάγκαζε να υπομείνει τον κίνδυνο της μάχης, ίσως από την αβεβαιότητα της τύχης να δοκίμαζαν και οι Λακεδαιμόνιοι μια ήττα. Όσα επακολούθησαν έδειξαν με τον καλύτερο τρόπο ότι η απάντηση αυτή του Αγησίλαου δεν ήταν μόνο ορθή, αλλά και προφητική. Βέβαια στα Λεύκτρα οι Θηβαίοι ήταν αποφασισμένοι να πολεμήσουν και όχι να θλέπουν αδρανείς τους Λακεδαιμόνιους να καταστρέφουν τη Βοιωτία.

Όλα τα λάθη ή οι παραλείψεις των Λακεδαιμονίων στη μάχη προέκυψαν ουσιαστικά από τη νέα τακτική που εφάρμοσε ο Επαμεινώνδας, ο οποίος με τις νέες μεθόδους του ανέτρεψε την αποτελεσματικότητα της μέχρι τότε αήτητης σπαρτιατικής φάλαγγας. Βέβαια μπορούν να λεχθούν πολλά για πιθανά λάθη των Λακεδαιμονίων, όπως π.χ. την κακή οργάνωση της μάχης, τη βραδύτητα ανάπτυξης της δεξιάς πτέρυγας, την έλλειψη εφεδρειών ή την τοποθέτηση των ιππέων μπροστά από την παράταξή τους. Αλλά όλα αυτά ποτέ στο παρελθόν δεν τέθηκαν όταν οι Σπαρτιάτες, πολεμώντας υπό άλλες συνθήκες μάχης, νικούσαν. Οι ημέρες της Σπάρτης όμως είχαν παρέλθει οριστικά.

ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ

Οι Σπαρτιάτες είχαν βέβαια χάσει από καιρό την ηγεμονία τους στη θάλασσα και σε ένα μεγάλο μέρος της ξηράς. Επίσης είχαν υποστεί επιμέρους στρατιωτικά ατυχήματα, όπως στη Σφακτηρία (425 π.Χ.) και στις μάχες της Κορίνθου (392 π.Χ.) από τα ελαφρά πελαστατικά σώματα του Ιφικράτη. Παρόλα αυτά όμως διατηρούσαν τη φήμη του μόνου αήτητου στρατού σε μάχη εκ παρατάξεως. Όλοι σέβονταν ή φοβούντο το όνομα της Σπάρτης

Η ΜΑΧΗ ΣΤΑ ΛΕΥΚΤΡΑ - Α' ΦΑΣΗ (6η Ιουλίου 371 π.Χ.)

Ι Π Π Ο Μ Α Χ Ι Α	
<p>ΣΤΡΑΤΟΣ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ</p> <p>A Οι Λακεδαιμόνιοι, με την κάλυψη του ιππικού τους, απλώνουν σε μήκος τη δεξιά τους πτέρυγα για να υπερφαλαγγίσουν τους Θηβαίους.</p> <p>B Οι Λακεδαιμόνιοι ιππείς υποχωρούν και πιεζόμενοι πέφτουν πάνω στις γραμμές τους προκαλώντας αναστάτωση.</p>	<p>ΣΤΡΑΤΟΣ ΒΟΙΩΤΩΝ</p> <p>A Επίθεση των Βοιωτών ιππέων κατά του αντιπάλου ιππικού.</p> <p>B Κίνηση της θηβαϊκής φάλαγγας</p>
Δ. Γαρουφαλής	

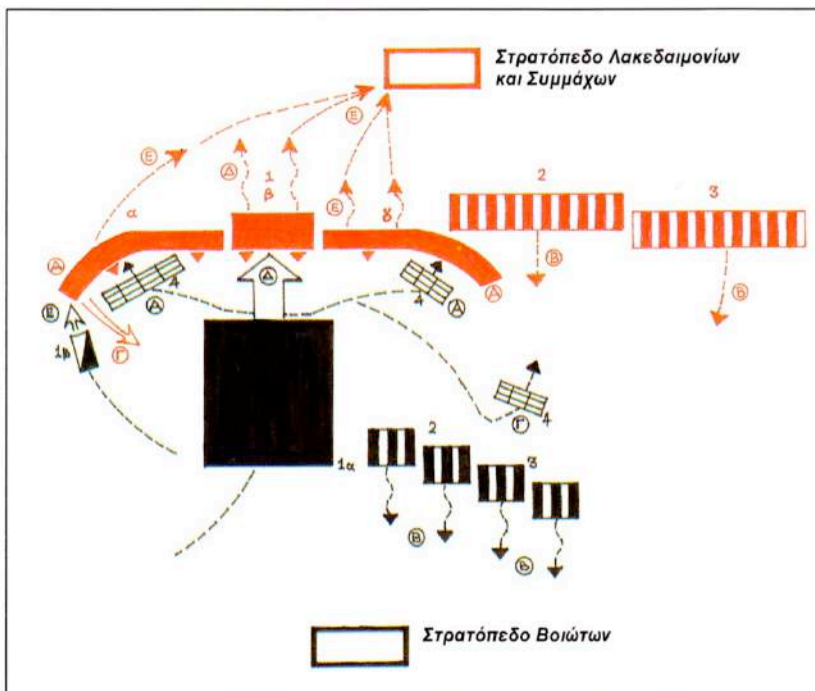
και κανένας δεν τολμούσε να της αμφισβητήσει τα πρωτεία στον τομέα της στρατιωτικής τακτικής. Μέσα σε δύο ώρες, στη μάχη των Λεύκτρων, όλα αυτά ανετράπησαν. Στο πεδίο των Λεύκτρων δεν έπεσαν μόνο 1.000 Λακεδαιμόνιοι. Το πιο σημαντικό ήταν πως έπεσε, για να μη σηκωθεί ποτέ πια, το γόητρο και το κύρος της πιο μακραίωνης στρατοκρατικής κοινωνίας που εμφανίστηκε στην ανθρώπινη ιστορία.

Η Σπάρτη, η πόλη της λυκούργειας πειθαρχίας και αρετής, που όρισε για πάνω από πέντε αιώνες τη μοίρα του Ελληνισμού, θαυμάστηκε τόσο πολύ από φίλους και κέρδισε το σεβασμό ακόμα και των εχθρών της, έγραψε τις τελευταίες σελίδες της ιστορίας της με το αίμα των στρατιωτών της στην πεδιάδα των Λεύκτρων και λίγο αργότερα στη Μαντίνεια (362 π.Χ.), όταν αναγκάστηκε να πολεμήσει για την ίδια της την ύπαρξη.

Μετά τα Λεύκτρα δεν έμειναν στην τάξη των "ομοίων" παρά μόνο 650 Σπαρτιάτες. Γι' αυτό ο Αγησίλαος πρότεινε να μη θεθεί προσωρινά σε ισχύ ο πανάρχαιος νόμος "περί

τρεσάντων", σύμφωνα με τον οποίο οι Σπαρτιάτες που υποχωρούσαν στο πεδίο της μάχης έχαναν τα πολιτικά τους δικαιώματα (αυτό σήμαινε ότι οι περίπου 300 "όμοιοι" που διασώθηκαν από τη μάχη θα έπρεπε να υποβιβαστούν σε "υπομειόνες"). Ετσι ο νόμος ατόνισε προσωρινά. Οι απώλειες σε έμψυχο δυναμικό ήταν αβάσταχτες για τους Σπαρτιάτες. Αν αναλογιστούμε ότι κάθε μόρα των Λακεδαιμονίων ισοδυναμούσε με 600 περίπου άνδρες, τότε οι 1.000 που έπεσαν στο πεδίο της μάχης ήταν τρομερή συμφορά για τη Σπάρτη, αφού όλη η δύναμη των Λακεδαιμονίων δεν ξεπερνούσε τις έξι μόρες.

Η αναγγελία της νίκης των Θηβαίων και της κατατρόπωσης των Σπαρτιατών έπεσαν σαν κεραυνός στην Ελλάδα, μια και όλοι είχαν βέβαιη τη νίκη της Σπάρτης. Στη Σπάρτη έφθασε την ημέρα της γιορτής των γυμνοπαιδιών. Την άλλη μέρα εκείνοι που είχαν χάσει δικούς τους περιφέρονταν περιποιημένοι και με χαρμόσυνο πρόσωπο, ενώ από τους υπόλοιπους κυκλοφορούσαν λίγοι, σκυθρωποί και με σκυμμένο το κεφάλι. Οι

Η ΜΑΧΗ ΣΤΑ ΛΕΥΚΤΡΑ - Β' ΦΑΣΗ (6η Ιουλίου 371 π.Χ.)

Π Ε Ζ Ο Μ Α Χ Ι Α

ΣΤΡΑΤΟΣ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ	ΣΤΡΑΤΟΣ ΒΟΙΩΤΩΝ
<p>A Οι Λακεδαιμόνιοι επιτίθενται αναπτύσσοντας τις δύο πτέρυγες και δίνοντας στη φάλαγγά τους σχήμα μισοφέγγαρου.</p> <p>B Καθυστερημένη επίθεση των συμμάχων με σκοπό την υπερφαλάγγιση των αντικρουστών Βοιωτών.</p> <p>Γ Επίθεση του δεξιού κέρατος των Λακεδαιμονίων κατά των αριστερών πλευρών της Θηβαϊκής φάλαγγας.</p> <p>Δ Διάσπαση και συντριβή του κέντρου των Λακεδαιμονίων. Θάνατος του Κλεόμβροτου.</p> <p>E Γενική υποχώρηση των δύο πτερύγων των Λακεδαιμονίων και καταδίωξη τους μέχρι το στρατόπεδό τους.</p>	<p>A Το βοιωτικό ιππικό χωρίζεται σε δύο τμήματα, αφήνοντας χώρο να περάσει η θηβαϊκή φάλαγγα.</p> <p>B Σύμπτυξη του κέντρου και του δεξιού των Βοιωτών.</p> <p>Γ Βοιωτικές ίλιες ιππικού παρέχουν κάλυψη στη βοιωτική σύμπτυξη.</p> <p>Δ Επέλαση της θηβαϊκής φάλαγγας κατά του κέντρου των Λακεδαιμονίων.</p> <p>E Επίθεση του Ιερού Λόχου και απόκρουση του δεξιού κέρατος των Λακεδαιμονίων.</p>

Δ. Γαρουφαλής

Αθηναίοι άκουσαν με ψυχρότητα την είδηση της θηβαϊκής νίκης. Τα μέλη της Βουλής, όταν παρουσιάστηκε ο Θηβαίος απεσταλμένος, δεν μπόρεσαν να κρύψουν την απογοήτευσή τους και τον απέπεμψαν σχεδόν εχθρικά. Προσπάθησαν να σώσουν ό,τι μπορούσαν από το γενικό "ναυάγιο" και οργάνωσαν ένα συνέδριο για ειρήνη στην πόλη τους, όπου συμφωνήθηκε η τήρηση του status quo.

Η Θήβα από την πλευρά της, μετά την αποχώρηση των Σπαρτιατών, προχώρησε σε νέες ενέργειες. Τα χέρια της ήταν ελεύθερα, όχι μόνο στη Βοιωτία, αλλά και πέρα από τα όρια σύνορά της. Στην ήδη υπάρχουσα

βοιωτική ομοσπονδία, η οποία πλέον παγιώθηκε, στήριξε μια άλλη, πιο μεγάλη, που δημιούργησε στην Κεντρική Ελλάδα. Λοκροί, Φωκείς και Ηρακλειώτες, αφού αποσπάστηκαν από την Πελοποννησιακή συμμαχία, ενώθηκαν με τους γειτονές τους Μαλιείς και Αιωνιάνες, με ένα μέρος των Ακαρνάνων, με τους Ευβοείς και με τους Βυζάντιους που αποσπάστηκαν από την Αθηναϊκή Συμμαχία. Όλοι αυτοί συγκρότησαν μια συμμαχία και ανέλαβαν την υποχρέωση της αμοιβαίας υπεράσπισης σε περίπτωση επίθεσης. Ομως και στην Πελοπόννησο σύντομα οι Αρκάδες, απαλλαγμένοι από το φόβο της Σπάρτης, αποφάσισαν να σχηματίσουν ένα κράτος κατά το

πρότυπο της βοιωτικής ομοσπονδίας και ίδρυσαν (369 π.Χ.) μια καινούργια πόλη για πρωτεύουσά του, τη Μεγαλόπολη.

Είχε έρθει η σειρά της Θήβας να ορίσει για ένα διάστημα τη μοίρα της Ελλάδας. Η συγκυρία ήταν ευνοϊκή γι' αυτήν, μια και δύο μεγάλες φυσιογνωμίες, ο Επαμεινώνδας και ο Πελοπίδας, κρατούσαν τα ηνία της διακυβέρνησής της. Ο Πελοπίδας, ο επαναστάτης που έσωσε την πόλη και ανόρθωσε τη δημοκρατία, προσωπικός φίλος του Επαμεινώνδα, ήταν το πρότυπο γενναιότητας για τους συμπολίτες του και το πρότυπο προς μίμηση από τους 300 επίλεκτους του Ιερού Λόχου. Ο Επαμεινώνδας, αριστοκρατικής καταγωγής, ήταν ο μεγάλος οραματιστής, ο άνθρωπος που με τη μάχη των Λευκτρών ώθησε τη Θήβα έξω από τα χωράφια της Βοιωτίας και την έθεσε επικεφαλής της Ελλάδας. Η κύρια ιστορική του σημασία σχετίστηκε με τον τομέα της στρατηγικής και αναδείχθηκε ένας από τους πιο τολμηρούς νεωτεριστές όλων των περιόδων. Εισηγήαγε νέες μεθόδους που υιοθετήθηκαν στη συνέχεια από όλους τους μεγάλους στρατηγούς, τον Μ. Αλέξανδρο, τον Αννίβα, τον βασιλιά της Πρωσίας Φρειδερίκο το Μέγα και τον Ναπολέοντα Βοναπάρτη. Βέβαια η ιστορία δεν του απένειμε τον τίτλο του Μεγάλου, γιατί δεν υπήρξε μεγάλος κατακτητής. Τον αναγνώρισε όμως ως τον κύριο ερμηνευτή της Πολεμικής Τέχνης. Με το θάνατό του στη μάχη της Μαντινείας (362 π.Χ.), έσθθησε και το άστρο της Θήβας, που έλαμψε στην Ελλάδα για μια δεκαετία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- (1) Αριστοτέλης: ΠΟΛΙΤΙΚΑ, (Εκδόσεις Ι. Ζαχαρόπουλος).
- (2) Διόδωρος ο Σικελιώτης: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ, Εκδόσεις Γεωργιάδη.
- (3) Ξενοφών: ΕΛΛΗΝΙΚΑ, Εκδόσεις Ι. Ζαχαρόπουλος.
- (4) Ξενοφών: ΑΓΗΣΙΛΑΟΣ, Εκδόσεις Ι. Ζαχαρόπουλος.
- (5) Ξενοφών: ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ, Εκδόσεις Ζαχαρόπουλος.
- (6) Πausanias: ΕΛΛΑΔΟΣ ΠΕΡΙΗΓΗΣΙΣ, ΒΟΙΩΤΙΚΑ, Εκδοτική Αθηνών.
- (7) Πολύαινος: ΣΤΡΑΤΗΓΗΜΑΤΑ - Επαμεινώνδας, Πελοπίδας, Εκδόσεις Γεωργιάδη.
- (8) Πλούταρχος: ΑΓΗΣΙΛΑΟΣ, Εκδόσεις Ι. Ζαχαρόπουλος.
- (9) Πλούταρχος: ΠΕΛΟΠΙΔΑΣ, Εκδόσεις Ι. Ζαχαρόπουλος.
- (10) Πλούταρχος: ΑΡΤΑΞΕΡΗΣ, Εκδόσεις Κάκτος.
- (11) Κ. Παπαρρηγόπουλος: ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ, Εκδόσεις Ελευθερουδάκη.
- (12) Η ΜΑΧΗ ΣΤΑ ΛΕΥΚΤΡΑ: ΙΕΕ, Τόμ. Γ1, ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΘΗΝΩΝ.
- (13) Ulrich Wilcken: ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ, Εκδόσεις Παπαζήση.
- (14) B. Bury & R. Meiggs: ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ, Εκδόσεις Καρδαμίτσα.
- (15) Botsford & Robinson: ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- (16) Υπ/γυ ε.α. Ιωάννου Πολιτάκου: Η ΠΟΛΕΜΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΣΤΗΝ ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, εκδ. ΔΕΚ'ΕΣ, 1978.